

به نام خدا

دوره کوچ

نیمه دوم هزاره دوم ق.م فلات ایران بویژه بخش های غربی و دامنه های جنوبی کوه البرز پذیرای اقوام کوچنده بود . بر اساس یافته ها بنظر می رسد که این اقوام از ناحیه شمال شرقی و از سمت شرق دریای خزر به بخش های مختلف ایران حرکت کرده باشند . این مردمان به زبان های هند و اروپایی تکلم می کردند . مهمترین مناطق سکونت در فلات مرکزی ایران ، حسنلو (جنوب دریاچه ارومیه) خوردین (دشت قزوین) سیلک (کاشان) ، تپه گیان (نهاوند) ، تمدن املش و تپه مارلیک (گیلان) و منطقه لرسنجان بوده است .

بر خلاف ساکنین قبلی که مردگان خود را کف اتاق محل سکونت دفن میکردند ، این اقوام دارای سنت جدیدی در دفن مردگان بودند و برای اولین بار مردگان را خارج از محل سکونت خود دفن می کردند . از حدود 1400 ق.م سفالینه های جدیدی توسط برخی اقوام نامبرده ساخته شده است . این سفالینه ها بیشتر به رنگ خاکستری است . هر چند نمونه هایی از رنگ قرمز و نخودی کمرنگ نیز یافت شده است . سفالینه های خاکستری یا سیاه ساخته شده اغلب در نواحی نزدیک به مناطق غربی و متعلق به عصر اول آهن است .

این سفالینه ها که گاه به روش پیچیده ای با دسته و لوله های بلند تزیین یافته اند ، تجسمی از پرندهگان با حیوانات خاصی بوده و دارای سبک و شیوه مشخص منقاردار هستند . اشیا خاکستری رنگ ساخته شده در این دوره بطور معمول برای مراسم تدفین و به دور از نیازهای روزمره تهیه می شوند . نمونه مشخص سفالگری دوره عصر اول آهن نوعی تلفیق سفالگری و پیکرسازی در تپه مارلیک است . در این منطقه باستانی مجموعه آثار با شکوهی از ظروف طلایی ، نقره ای و مفرقی با تزیینات هندسی و جانوران افسانه ای مانند گاوهای بالدار یافت شده که خود دلالت بر غنای فرهنگی و میراث هنری این منطقه است .

در دوره عصر دوم آهن در منطقه تپه سیلک کاشان نمونه های منحصر بفردی از تکامل ظروف منقاردار ، دهان گشاد و پایه بلند تولید شده است . این ظروف منقاری همراه با شکل جانوری و طرح های هندسی به رنگ قرمز در زمینه کرم تزیین می شدند .

از دیگر مناطق دارای سفال خاکستری می توان به تپه حسنلو در جنوب غربی دریاچه ارومیه اشاره کرد که به عنوان نمونه شاخص فرهنگ شمال غربی ایران معرفی شده است . از میان آثار سفالی ، عاجی

سنگی و فلزی حسنلو که دلیل غنای فرهنگی است . جام معروف حسنلو از نمونه های برجسته آن می باشد. همه اشیا کشف شده در این منطقه دارای سبک و شیوه هنری مستقل و بدون هیچ گونه تاثیرپذیری از تمدن همجوار است . مهمترین تجلی آثار هنری دوره سوم آهن را می توان در تمدن زیویه در ناحیه غربی ایران ، در نزدیکی شهر سقز در کردستان جستجو کرد . از آثار بارز این منطقه آثار عاجی حکاکی شده ، سپر طلایی با تزیین حیوانات افسانه ای ، پیکره بالدار انسانی و دیگر اشیا طلایی است .

آثار کشف شده در این منطقه احتمال ارتباط میان دو منطقه حسنلو و زیویه را قوت می بخشد که بیانگر جایگاه فرمانروایان بومی زاگرس و یا حکومت اقوام جنوب شرقی دریاچه ارومیه است . این دوره کوچ و مهاجرت دارای ویژگی های منحصر بفردی است که توانسته زمینه را برای شکل گیری تمدن ها و مناطق مهم تاریخی و باستانی بعد از خود فراهم سازد .

هنر و تمدن ماد

در حدود 800 ق.م نیروی تازه ای در فلات ایران به ویژه در منطقه کوهستانی غرب پدید آمد . این دولت جدید با دستیابی به " وحدت ملی " نخستین دولت متحد فلات ایران را پایه گذاری کردند که به مادها شهرت دارند . آنها پس از استقرار در مناطق غربی ایران با تاثیرپذیری از معماری پیشرفته این مناطق به ویژه تمدن ایلام توانستند تحولی در ساختار معماری منطقه ایجاد نمایند .

یکی از هنرهای برجسته مادها فلزکاری است . از مناطق مهم فلزکاری و هنرهای وابسته به آن در این دوره می توان به گنجینه زیویه که آنرا سرآغاز هنر فلزکاری ماد و هخامنشی می دانند ، اشاره کرد . ارتباط فلزکاری مادها با اقوام بومی لرستان را در پیکره های کوچک مفرغی بز که از همدان به دست آمده است ، می توان ملاحظه کرد . افزون بر گنجینه زیویه در کردستان و گنجینه جیحون در آسیای میانه ، آثار به دست آمده از منطقه کلاردشت (مازندران) را هم به هنر مادها نسبت داده اند . از جمله این آثار جام طلای کلاردشت که با نقش های برجسته از چند شیر تزیین یافته است .

مراکز عمده سفالگری این دوران نوشی جان تپه در ملایر ، باباجانی در لرستان ، بیستون در کرمانشاه ، زیویه در کردستان و کلاردشت در مازندران بوده است . از نمونه ظروف سفالین لعابدار به دست آمده از منطقه زیویه با نقش چند گاو و شاخه های گیاهی ، چنین به نظر میرسد که مادها با روش مناسب طراحی و نقاشی بر سطوح مختلف آشنا بوده اند .

بناهای عمارت نشین صفه ای (بخش سکویی زیر ساختمان را می نامند) در بالای تپه و گوردخمه های سنگی از مهمترین آثار معماری ماد به شمار می آید . بارزترین نقش برجسته های مادها را بر پیشانی گوردخمه ها می توان دید . این نقش برجسته ها بیشتر مفهومی تدفینی داشتند و معمولاً فردی مادی (منسوب به ماد) را در حالت نیایش روبروی آتش و یا در حالت به دست گرفتن برسم (ترکه های نورسیده ی گیاهان مقدس) نشان می دهد . همین نمونه ها مقدمه طرح آتشکده ها و کاخ ها ، با نقشه چلیپایی و طاق های ضربی عصر ساسانی هستند که به شاخص های معماری ایران تبدیل شدند . نقش های باقیمانده از آثار مختلف این دوره نشان می دهد که پوشاک مادها لباسی شامل نیم تنه ، پیراهن کوتاه تا زانو با آستین داشتند و پوست حیوانی مانند گوسفند یا بز بر شانه چپ خود می آویختند . موی خود را با نواری سرخ می بستند و کلاه نمدی بلندی به نام تیار بر سر می گذاشتند . پاپوش هایی نرم با نوک برگشته داشتند و خنجر یا شمشیری کوتاه به کمر می بستند .

وجود نقش برجسته چنگ نوازان در کوه های مالمیر بختیاری متعلق به اواخر سده هشتم پیش از میلاد یکی از معدود آثاری است که رواج موسیقی در دوران آریایی ها را نشان می دهد .

